

S informacemi o chudých poměrech a venkovských chaloupkách se v různých variantách setkáváme v řadě materiálů o Erbenovi až do konce osmdesátých let dvacátého století³. Zatímco na přelomu devatenáctého a dvacátého století sloužil obraz neutěšené sociální situace po napoleonských válkách jako důkaz nezlomnosti a houževnatosti národa, v druhé polovině dvacátého století reprezentuje ideologický důkaz nespravedlivých sociálních poměrů. V každém případě tyto materiály dokládají způsob utváření legendy, obrazu doby a osobnosti. Brandlův text z osmdesátých let devatenáctého století i texty z dob socialistických fungují na stejném principu. Podřizují fakta ideologii a zvýrazňují emocionálně vypjaté situace. Pro čtenáře jsou pak takové obrazy zprostředkované emocemi snadno zapamatovatelné a stereotypně jsou potom přenášeny dál. Erben tak zůstal dlouho spojován s obrazem národního pěvce pocházejícího z chudých rodičů, jehož poezie „*má tolik nevadnoucí svěžesti a něžného půvabu, že i v poslední české chaloupce znají význačné básně její*“ (Karásek, 1911, s. 3).

Interpretace problematiky vzestupu talentovaného chlapce ze společensky nízkého prostředí v kontextu českého národního obrození zůstává však výzvou i dnes. Samozřejmě i dnešní interpretace se spolupodílejí na výsledném obraze básníka a jeho doby, využívají k tomu však prostředky charakteristické pro současnost.

Jednou z možností je interpretace z hlediska utváření středních českých elit⁴. Pokud vezmeme v úvahu toto hledisko, měli bychom si položit otázku, jak v těchto sociálně skutečně nelehkých poměrech mohla vyrůst poměrně široká vrstva české inteligence. Proces masivního nárůstu studentů z českého prostředí u nás probíhal zejména od počátku devatenáctého století a byl ovlivněn celou řadou faktorů (modernizací školství a narůstající institucionalizací společnosti počínaje), avšak zůstává skutečností, že bez těchto elit, tedy široké vrstvy středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných Čechů, učitelů, lékařů, právníků, úředníků či duchovních si lze pozdější vznik moderního českého národního státu jen obtížně představit. A výše zmiňované studie, pozitivisticky a mnohdy i sentimentálně orientované, poskytují zajímavý materiál pro analýzu této problematiky.

³ Značnou dávkou sentimentalismu se vyznačuje zejména práce Josefa Karáska: „*A krajané naši, odsouzení v cizině žítí, deklamují se z láibou o svých schůzkách Poledníci, Mateřídoušku, o vánocích se u nich ozývá „Hoj, ty štědrý večere“, – oči jim při tom vlnou. ... Karel pocházel z chudých rodičů; byl to hoch nadaný, a poněvadž prospíval v hudbě, byli by z něho rodiče rádi měli učitele.*“ KARÁSEK, J. K. *J. Erben. Obrázek životopisný a literární*. Nakl. Josefa Pelcla, Praha 1911, str. 3–6. Příkladem textu s opakujícími se stereotypy z pozdější doby viz např. *K. J. Erben – Život a dílo*. U příležitosti 110. výročí úmrtí K. J. Erbeny. Okresní knihovna v Ústí nad Orlicí. Okresní kulturní středisko Ústí nad Orlicí, 1980.

⁴ K tématu FILIPOWICZ, M.; ZACHOVÁ, A. *Rod v memoárech. Případ Hradec Králové*. Cervený Kostelec: Pavel Mervart, 2009.